

Відділ бібліотекознавства

Наталія Кунанець

*доцент кафедри «Інформаційні системи та мережі», заступник
директора з наукової роботи НТБ Національного університету
«Львівська політехніка», канд. іст. наук*

Валентина Мудроха

завідувач відділу бібліотекознавства ЛННБУ ім. В. Стефаника

Висвітлюється історія створення відділу бібліотекознавства та характеризується його діяльність за весь період існування. Окреслюються основні напрями розвитку відділу бібліотекознавства, які обумовлюються інформатизацією суспільства та впровадженням новітніх технологій у діяльність бібліотеки.

Ключові слова: *історія, бібліотекознавство, інформатизація, новітні технології, бібліотека.*

The history of creation of the department of the library science lighted up and his activity is characterized for all periods of existence. Basic directions of the development of the department of the library science are outlined in the realities of informatization of society and introduction of modern technologies in the activity of the library.

Keywords: *history, library science, informatization, modern technologies, library.*

Освещается история создания отдела библиотекосведения и характеризуется его деятельность за весь период существования. Очерчиваются основные направления развития отдела библиотекосведения в условиях информатизации общества и внедрения современных технологий в деятельность библиотеки.

Ключевые слова: *история, библиотекосведение, информатизация, современные технологии, библиотека.*

В залежності від поглядів суспільства на призначення і завдання бібліотеки як соціального інституту формувалися і змінювалися напрями, завдання та тенденції науково-методичної роботи. Жодна

бібліотека на західноукраїнських землях до 1939 р. не мала спеціально створеної науково-методичної служби, хоча питання необхідності організації бібліотечної справи на державному рівні, розвитку її науково-методичних засад, формування бібліотекознавства як окремої наукової дисципліни вже осмислювалися провідними бібліотечними фахівцями. Після приєднання західних областей України до УРСР почалася реформа бібліотек та бібліотечної справи на основі ідеологічних засад радянського бібліотекознавства. Бібліотечним центром, у якому було сконцентровано значну кількість фондів бібліотек просвітніх установ, громадських об'єднань та приватних книжкових колекцій, які діяли у Галичині до 1939 р., стала Львівська філія Бібліотеки Академії наук УРСР (сьогодні це Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника).

Виходячи з практики роботи бібліотек довоєнного періоду колишнього СРСР, через декілька місяців після адміністративного заснування ЛНБ, за наказом директора було створено кабінет бібліотекознавства. Юридичною датою заснування цього структурного підрозділу можна вважати 1 червня 1940 р., саме тоді, згідно з наказом № 39 від 30 травня 1940 р., його керівником призначено доктора польської філології Ф. Ф. Пайончковського, який вже мав певний досвід роботи у науковій бібліотеці [11, с. 69].

Саме на кабінет покладалося виконання низки обов'язків, притаманних аналогічним підрозділам, що діяли у бібліотеках Східної України, а саме: дослідницька, аналітична, інформаційна та педагогічна. Зрозуміло, що працівники цього підрозділу вважали першочерговим завданням вивчати напрацювання колег з бібліотек Східної України, Росії та інших республік СРСР, щоб опиратися на них у своїй роботі. Кабінет мусів стати посередником між практикою і наукою, запроваджуючи кращі досягнення останньої у роботу бібліотеки. Основні напрями його діяльності сформульовано у першому положенні про кабінет бібліотекознавства: «комплектування літератури та матеріалів з обсягу бібліотекознавства, обслуговування бібліотечних працівників бібліотекознавчою літературою та бібліотекознавчими консультаціями, організація бібліотечного вивчення працівникового персоналу» [21, арк. 7].

План роботи кабінету передбачав низку заходів не лише практичного, але й методичного та науково-організаційного характеру. Для забезпечення цієї роботи було розпочато формування фонду, який містив організаційно-методичні матеріали (інструкції, звіти, форми, бланки), як ЛНБ, так і провідних бібліотек СРСР. Згідно з наказом директора бібліотеки Т. Зеленка, завідувачів відділів бібліотеки зобов'язали передати ці матеріали до кабінету бібліотекознавства [11, с. 123]. Крім цих документів, до фонду кабінету бібліотекознавства увійшли видання з питань бібліотекознавства, бібліотечного будівництва, устаткування та обладнання бібліотек, гігієни та збереження фондів. Згідно з розробленим профілем комплектування, до фонду кабінету мали залучатися видання з теорії та історії бібліотекознавства, «фахові словники та енциклопедії, плакати, наочні приладдя, матеріали про діяльність бібліотечних товариств, курсів, конгресів, з'їздів та виставок, праці визначних бібліотечників та бібліотекознавців, бібліографічні матеріали з бібліотечної справи та історії книги, видання бібліографічних установ та бібліотек, якщо вони містять методичні матеріали, видання з теорії, історії та методики бібліографічної роботи, методики роботи з книгою, журналом, газетою, самоосвіти, наукової організації розумової праці» [22, с. 7]. На жаль, відомості про загальну кількість фонду, що вдалося зібрати, не збереглися.

Для підвищення інтенсивності поповнення фонду кабінету Ф. Ф. Пайончковський листовно звернувся до провідних бібліотек СРСР: Академії наук УРСР, імені Леніна у Москві, імені К. Маркса у Тбілісі та бібліотек навчальних закладів: Харківського бібліотечного інституту, Московського інституту бібліотекознавства, Московського державного університету тощо — з проханням виділити з дублетного чи обмінного фонду бібліотек видання з питань бібліотекознавства для поповнення фонду кабінету. Частина видань надходила через міжбібліотечний абонемент. З них копіювалися найважливіші частини. Так, у звіті за перший квартал 1941 р. зазначено, що фонд кабінету поповнився 107 виданнями, надісланими з різних бібліотек. Крім цього, 288 видань кабінет отримав як обов'язковий примірник за обміном та з книгосховища «Оссолінеум». Усі видання були опрацьовані та розташовані на полицях за системою УДК [5, арк. 29].

Одним з основних напрямів роботи кабінету бібліотекознавства була організація підвищення кваліфікації працівників бібліотек регіону: проводилося «бібліотечне вишколення персоналу та бібліотечна пропаганда» [23, с. 3]. У звіті за перший квартал 1941 р. зазначено, що впродовж звітнього періоду відбувалися перші на західноукраїнських землях бібліотечні курси для працівників вузівських бібліотек. Курси були платні. Так, у лютому і березні 1941 р. було підписано 21 угоду на суму 2 225 крб. Найнеобхідніший обсяг знань з основних засад бібліотекознавства отримало 134 співробітники бібліотек західних областей України [5, арк. 30зв.].

Співробітники кабінету бібліотекознавства організували творчі наради працівників львівських бібліотек, на яких розглядалися актуальні та проблемні питання організації їх діяльності [13, с. 1].

Співробітники кабінету також організували роботу «бібліотечного лекторію», на якому читачі та працівники бібліотеки могли прослухати лекції наукових співробітників інститутів АН УРСР з різних питань науки, мистецтва, літератури [8, с. 1]. Для інформаційного забезпечення читачів організувалися тематичні виставки, надавалися фахові довідки та консультації.

З перших днів роботи кабінету його співробітники здійснювали певний обсяг науково-дослідної роботи. Проаналізувати здобутки кабінету за початковий період роботи планувалося у статті, яку мали подати до друку у II кварталі 1941 р.

Для налагодження ефективної науково-методичної роботи та співпраці із книгозбірнями регіону планувалося створити картотеку львівських бібліотек [20, арк. 13]. На жаль, діяльність кабінету бібліотекознавства Львівського філіалу БАН УРСР була перервана війною і не всі плани вдалося здійснити.

Фонд кабінету дивом було врятовано під час німецької окупації. Як свідчать архівні матеріали, у роки лихоліття його було сховано у якійсь маленькій комірчині у приміщенні бібліотеки на вул. Радянській (нині Винниченка). Лише у листопаді 1944 р., очевидно випадково, натрапив на нього п. Я. Янчак [25, с. 5]. Правда, повернутися документам до кабінету бібліотекознавства не судилося. Питання відновлення діяльності кабінету неодноразово порушували працівники бібліотеки (наприклад, п. М. Деркач і д-р Пуліян) на нарадах різних рівнів. У рішенні наради

завідувачів відділів, яка відбулася 16 листопада 1944 р. під керівництвом др. В. Щурата, зазначено, що «кабінет бібліотекознавства треба відтворити» [26, с. 8]. Але далі розмова справа не пішла і до штатного розпису бібліотеки кабінет бібліотекознавства введено не було. Оскільки знайдений масив документів не мав господаря, його було розпорошено по різних відділах. Доля методичних матеріалів залишилася невідомою.

В історії бібліотеки 1946 — кінця 60-х років можна виокремити два періоди: 1946–1963 рр., (в системі АН УРСР) та 1963 р. — перше півріччя 1969 р. (підпорядкована Міністерству культури УРСР). Упродовж першого періоду, аж до 1963 р., кабінету бібліотекознавства як окремої структурної одиниці бібліотеки не існувало. У зв'язку з його відсутністю у перші два післявоєнні десятиліття відділи бібліотеки самостійно розробили низку організаційно-методичних та інструктивно-технологічних документів: положення про ЛНБ, профілі комплектування структурних підрозділів бібліотеки, інструкцію про перехід на єдиний інвентар, положення про шлях книги тощо. Організаційно-методичну роботу частково проводила і скеровувала дирекція, про що свідчать звіти про роботу бібліотеки.

У квітні 1963 р. бібліотека стала одним із республіканських центрів науково-методичної роботи. З метою підвищення ефективності наукової роботи в республіці ЛНБ здійснювала організаційно-методичне керівництво роботою бібліотек групи областей Прикарпатської зони УРСР: Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Рівненської, Тернопільської і Чернівецької [23, с. 1].

Зміна структури бібліотеки, необхідність кадрових змін вимагали нових підходів до організації бібліотечної діяльності. У той час гостро відчувалася потреба у налагодженні повноцінної науково-методичної роботи. Однак, внаслідок професійної некомпетентності тогочасного керівництва бібліотеки, нерозуміння завдань і функцій відділів, спостерігалася зволікання з відкриттям такого необхідного для бібліотеки підрозділу, як науково-методичний. І лише на початку 1964 р. відновилася діяльність кабінету бібліотекознавства, який отримав статус відділу і нову назву: науково-методичний. Історія становлення та розвитку відділу була неоднозначною, впродовж певних періодів

змінювалися обсяги виконуваних робіт та ставлення до відділу керівництва бібліотеки. Певні пріоритети у роботі визначали і керівники відділу. Тому історію цього структурного підрозділу слід розглядати у взаємозв'язку із особистостями, які його очолювали.

Після відновлення відділу у структурі бібліотеки посаду завідувача обійняла *Зоя Павлівна Сакк*, спеціаліст з вищою бібліотечною освітою і значним досвідом роботи у бібліотеці. Під її керівництвом відділ відразу ж налагодив роботу із вивчення і впровадження нових прогресивних технологій на багатьох ділянках роботи у бібліотеці та зосередив основну увагу на наданні кваліфікованої методичної і практичної допомоги бібліотекам Прикарпатської зони УРСР. Штат відділу на той час складався із шести працівників, за кожним із них було закріплено кураторство бібліотеками певної області. Так, за організацію роботи бібліотек Тернопільської області відповідав *І. Райскін*, Львівської області — *З. Сакк*, Закарпатської — *І. Бонішко*, Івано-Франківської — *О. Коваленко*, Рівненської та Волинської — *Є. Кравченко*, Чернівецької — *Є. Лазеба*. Методисти аналізували планування та звітність обласних бібліотек кожної із закріплених областей, неодноразово виїжджали у бібліотеки для надання методичної та практичної допомоги, організації нарад і семінарів з питань бібліотекознавства. На підставі моніторингу діяльності цих бібліотек працівники відділу складали методичні рекомендації щодо покращення їх роботи.

Поряд з цим, методисти постійно рецензували методичні та бібліографічні видання обласних бібліотек УРСР, що вимагало значних затрат часу.

Особливо насиченим у роботі відділу був 1964 р., упродовж якого проведено велику кількість заходів: триденний практикум бібліотекарів абонементів районних бібліотек для дорослих, одноденний семінар — нараду голів бібліотечних рад районних бібліотек, триденний практикум завідувачів читальних залів районних бібліотек для дорослих, дводенний семінар завідувачів бібліотек областей Прикарпатської зони, нараду завідувачів районних, зональних, міських бібліотек, методистів, інспекторів відділів культури, а також науково-практичну конференцію, на якій розглядалися питання запровадження у практику прогресивних методів роботи з читачем.

Для вдосконалення роботи ЛНБ та бібліотек мережі працівники відділу розробляли організаційно-методичні та інструктивно-технологічні документи з наукової організації праці, вивчали, розробляли і впроваджували норми на процеси бібліотечно-бібліографічної діяльності. Поряд з цим працівники відділу брали участь у діяльності комісії з вироблення проекту норм на основні процеси роботи обласних масових бібліотек України.

Впоратися із таким значним обсягом роботи відділу було б складно, якби не було залучено дев'ять позаштатних методистів: *Е. А. Бартош, Ю. І. Сортак, М. К. Трухманова, А. В. Дика, М. І. Габрин, А. А. Новинська, П. Ф. Распоін, Н. І. Грошева, Г. А. Данч.*

У 1964 р. розпочато активну роботу з формування фонду відділу. І знову повторюються ті самі етапи роботи: перегляд каталогів (генерального та відділу бібліографії), відбір документів, їх переоформлення та передача до науково-методичного відділу. Поточні нові надходження до фонду були досить незначними. Наприклад, у 1966 р. вони поступило 142 примірники. Для покращання комплектування фонду профільними виданнями працівники відділу знову звернулися до провідних бібліотек Москви, Ленінграда, Києва з проханням допомогти сформувати повноцінний фонд фахових видань з питань бібліотекознавства.

Для виконання великого за обсягом комплексу робіт методистам не вистачало часу, тому у 1966 р., згідно з наказом директора бібліотеки, аналізування та рецензування методичних та бібліографічних матеріалів обласних бібліотек України було покладено на відділ бібліографії, що дало змогу методистам більше уваги приділяти діяльності бібліотек закріплених областей та вдосконаленню процесів роботи відділів ЛНБ.

Вивільнений час використовувався на надання науково-методичної допомоги безпосередньо у бібліотеках Прикарпатської зони. Методисти отримали можливість частіше відвідувати книгозбірні для надання практичної та консультативної допомоги з питань удосконалення процесів бібліотечної діяльності, а саме: формування, організації та збереження фондів, організації системи каталогів і картотек, переводу фондів та каталогів на таблиці ББК, організації довідково-інформаційного обслуговування читачів та проведення фронтальних перевірок їх діяльності. Важливе місце у методичній діяльності займає складання методичних

посібників на допомогу масовим бібліотекам. За сім років їх вийшло понад двадцять [9].

Авторитет методистів із року в рік зростав не лише серед працівників обласних бібліотек, а й ЛНБ: жодне питання, яке стосувалося впровадження нових або вдосконалення існуючих виробничих процесів (робота з фондами та каталогами, організація обслуговування читачів) дирекція не вирішувала без попереднього узгодження з науково-методичним відділом. Поряд з цим працівники відділу організовували та брали участь у науково-практичних конференціях і семінарах.

У цей період закладено підвалини науково-дослідної роботи бібліотеки. Під керівництвом співробітників відділу організовувалися та проводилися науково-прикладні дослідження з питань бібліотекознавства. Розпочався цей напрям роботи публікацією перших наукових статей у фахових виданнях, які висвітлювали результати інформаційного обслуговування читачів, актуальні питання науково-методичного керівництва [6, с. 62; 7, с. 85-89].

З 1969 р. розширено мережу заходів з підвищення кваліфікації працівників ЛНБ: розпочато роботу гуртків із вивчення іноземних мов; складання та надсилання до обласних бібліотек списків нових надходжень до фондів відділу. Врахувавши обсяг роботи, що виконували працівники відділу, дирекція збільшила штат до семи осіб.

Згідно з постановою ЦК КП України та Ради Міністрів УРСР від 27 січня 1969 р. «Про дальший розвиток наукових досліджень у західних областях Української РСР» бібліотеку підпорядкували Академії наук УРСР. За цим документом функції методичного центру для бібліотек Прикарпатської зони передано Львівській обласній бібліотеці. Це призвело до зміни завдань відділу та скорочення його штату до двох працівників. У цей період робота відділу зосередилася на аналізі основних бібліотечно-бібліографічних процесів у бібліотеці, розробці та впровадженні методичних рекомендацій щодо їх удосконалення.

У 70-х роках ХХ ст. було здійснено спробу реалізації запланованого упорядкування бібліотечної мережі на принципах централізації та планомірної організації, створення єдиної системи бібліотек усіх типів та видів відповідно до відомчого підпорядкування. У цей же час Академія наук УРСР активізує науково-

дослідні розробки в галузі природничих та суспільних наук. З метою забезпечення розвитку фундаментальних наукових досліджень, організації комплексних розробок інститутів АН УРСР, вищих навчальних закладів і галузевих науково-дослідних організацій, розташованих у відповідному економічному регіоні, створюється Західний науковий центр Академії наук УРСР. ЛНБ ім. В. Стефаника стає методичним центром для бібліотек наукових установ Західного наукового центру, а функції методичного керівництва покладаються на науково-методичний відділ. Розгортається всебічна та оперативна допомога бібліотекам Львівських академічних установ у їх становленні та налагодженні інформаційної діяльності. До цього процесу за наказом директора бібліотеки залучаються провідні фахівці з різних відділів ЛНБ, а для координації цієї роботи складаються зведені плани надання методичної та практичної фахової допомоги бібліотекам мережі.

Завдання та зміст науково-методичного керівництва бібліотеками мережі регламентуються «Положенням про науково-методичне керівництво бібліотеками Львівських академічних установ ЗНЦ АН УРСР». Для бібліотек мережі проводилися наради та семінари, здійснювалися фронтальні та тематичні перевірки окремих бібліотек, за наслідками яких склалися інформаційні довідки, які заслуховувалися на засіданнях Вченої ради ЛНБ. Крім того, працівникам бібліотек надавалися індивідуальні та групові методичні консультації, розроблялися і впроваджувалися методичні рекомендації. Методисти здійснювали щорічний аналіз звітів та планів роботи бібліотек мережі, оприлюднюючи їх на семінарах завідувачів бібліотек. У результаті відбувалися якісні зміни у діяльності бібліотек мережі, особливо інформаційно-бібліографічного забезпечення наукових тем провідних спеціалістів установ Західного наукового центру АН УРСР.

Поряд з налагодженням методичного керівництва бібліотеками мережі науково-методичний відділ розпочав роботу з організаційно-методичного забезпечення відділів ЛНБ. Організаційною основою цього напрямку стало створення у 1971 р. комісії з наукової організації праці. Внаслідок детального аналізу функцій структурних підрозділів бібліотеки були визначені їх оптимальні технологічні структури та протягом 1976–1979 рр. проведена реорганізація бібліотеки, а саме: створено нові відділи, сектори та перерозподілені

обов'язки між ними. Так, відділ фондів і обслуговування читачів реорганізовано у два самостійні підрозділи: обслуговування читачів (з галузевими читальними залами) і відділ фондів; відділ опрацювання і каталогів — у відділі опрацювання і наукової систематизації. Створено нові підрозділи: редакційно-видавничий відділ, сектори масово-інформаційний, депозитарного зберігання літератури.

Методисти розробили низку управлінських документів, які визначали діяльність бібліотеки: «Статут Львівської наукової бібліотеки імені В. Стефаника АН УРСР», затверджений Бібліотечною радою при Президії АН УРСР у 1973 р., «Положення про вчену раду Львівської наукової бібліотеки імені В. Стефаника АН УРСР» тощо. Вперше було регламентовано діяльність структурних підрозділів у відділах (груп, секторів).

У 1974 р. завідувачем відділу призначено Марію Василівну Галушко, яка відзначалася високим професіоналізмом та мала значний досвід методичної роботи. Відтоді відділ зосередився на науково-дослідній роботі, координуючи її з бібліотеками системи АН УРСР, та на проведенні локальних досліджень з питань бібліотекознавства. Працівники відділу залучалися до участі у загальносоюзних дослідженнях бібліотекознавчого характеру. Так, за рішенням і програмою Проблемної комісії з вивчення фондів академічних бібліотек Бібліотечної ради при Президії АН СРСР працівники науково-методичного відділу організовували дослідження «Закономірності формування фондів наукових бібліотек». На першому етапі дослідження (1973–1975) визначалася відповідність фонду вітчизняних видань інформаційним запитам учених і спеціалістів народного господарства та проблематиці наукових досліджень установ Західного наукового центру. У ході дослідження вивчалися: склад, динаміка комплектування та використання фондів ЛНБ, якісний та кількісний склад читачів, їх інформаційні запити.

Багатоаспектне вивчення фонду бібліотеки дало можливість визначити закономірності його формування, за результатами дослідження розробити методичні рекомендації щодо вдосконалення профілю комплектування, впровадити оптимальні форми і методи довідково-інформаційного обслуговування читачів. На другому етапі дослідження цієї проблеми (1976–1980) було вивчено використання масиву іноземних журналів з фондів ЛНБ та бібліотек академічних

установ м. Львова. Результати проведеного дослідження висвітлено у статтях О. Самсоної [27] і М. Галушко [2].

З 70-х років співробітники відділу розпочинають довготривалі локальні дослідження основних бібліотечних циклів: «Шлях книги» та «Шлях читацької вимоги», під час яких моделювали і перевіряли в дії логічні блок-схеми, виводили оптимальні параметри часу, визначали фактори впливу, а також виробляли рекомендації для вдосконалення окремих процесів цих технологічних циклів. З метою вдосконалення організаційної структури управління бібліотекою за рекомендацією методистів створюються дорадчі органи — науково-методичні ради, які функціонують при відділах бібліографії, фондів, обслуговування читачів, опрацювання та комплектування. Діяльність рад сприяла методичному забезпеченню основних виробничих процесів у цих структурних підрозділах.

Працівники науково-методичного відділу підготували низку документів, які ввійшли у збірник «Організаційні документи ЛНБ» (1975 р.). Також у цей період посилено вивчалася практика індивідуального планування і звітності бібліотечних працівників у всіх підрозділах бібліотеки, запроваджувалася єдина форма індивідуального плану, звіту та розроблялися норми на основні процеси бібліотечно-бібліографічної роботи.

Працівники науково-методичного відділу брали активну участь в організації та проведенні науково-практичних конференцій, присвячених питанням бібліотекознавства та оптимізації інформаційно-бібліографічного забезпечення наукових досліджень. Тематичні конференції проводилися спільно з науковими бібліотеками міста і при активній участі провідних фахівців академічних бібліотек СРСР.

З року в рік зростав авторитет методистів серед колег у бібліотеці та поза її межами. Про це свідчать численні факти: їх запрошують до участі у роботі комісії з координації науково-дослідної та науково-методичної роботи бібліотек Академії наук СРСР і Академії наук союзних республік, зокрема, до розробки низки науково-методичних матеріалів та документів, які регламентують діяльність академічних бібліотек.

З 70-х років ХХ ст. активізується робота з підвищення професійного рівня працівників бібліотеки, яка тривалий час координувалася на основі «Зведеного плану підвищення кваліфікації працівників ЛНБ». Згодом, у 80-ті роки ХХ ст., його було спрощено

та започатковано традиційну тепер для бібліотеки систему підвищення кваліфікації бібліотечних працівників.

Неспокій душі, притаманний методистам, сприяв впровадженню нових форм роботи, удосконаленню та модифікації старих. Зокрема, гурток з вивчення бібліотечного технімуму реорганізовано у такі дві форми навчання, як: дворічні курси з вивчення основ бібліотекознавства, бібліографії (згодом інформатики) для працівників з вищою неспеціальною освітою та шестимісячний семінар-практикум для працівників з неспеціальною середньою та загальною освітою. Щодва роки курси закінчували 10-15 осіб, а семінар — щорічно 10-12 працівників.

Для керівного складу бібліотеки проводилися семінари методологічного, а для всіх інших працівників бібліотеки — теоретичного характеру. Тематика семінарів була різноманітною, з лекціями виступали досвідчені фахівці бібліотеки, а також провідні вчені Західного наукового центру АН УРСР, відомі бібліотекознавці країни. Особливо цікаво і результативно пройшли заняття на теми: «Методологічні основи планування. Принципи оперативного та перспективного планування», «Форми та види наукових досліджень, оформлення їх результатів у наукових бібліотеках», «Проблеми науково-дослідної роботи в галузі бібліотекознавства». Крім того, методисти започаткували низку цікавих заходів: проведення тематичних переглядів нових надходжень, індивідуальне та групове інформування провідних фахівців бібліотеки про нові надходження за темами досліджень тощо.

Особливу увагу методисти приділяли молодим кадрам бібліотеки. У співпраці з Радою молодих спеціалістів організовувалася робота з підвищення їх фахового рівня: проводився семінар «Методика і практика наукової роботи», огляди, конкурси, наукові конференції молодих спеціалістів.

Одночасно методисти посилили роботу з удосконалення складу фонду відділу, особливо довідково-бібліографічного апарату на нього. З основного книгосховища та фонду відділу бібліографії було відібрано понад 200 видань з питань бібліотекознавства, бібліографії та книгознавства. Працівники відділу переглянули 200 назв періодичних видань, з яких для створення бібліотекознавчої картотеки відділу описали майже 450 статей.

У 80-х роках, відколи відділ очолила *Олена Павлівна Самсонова*, його наукова робота спрямовувалася на оптимізацію технологічних процесів бібліотеки. У фахових виданнях публікувалися статті працівників бібліотеки, які висвітлювали різні аспекти бібліотечної діяльності.

Досягнення якісно нового рівня бібліотечного обслуговування стало неможливим без упровадження принципово нових технологій бібліотечно-бібліографічної роботи на базі їх автоматизації. Працівники відділу, вивчаючи досягнення у цьому напрямі інших провідних бібліотек, намагалися запровадити їх у практику. Відділ став осередком прикладної бібліотечної науки, організаційним та координаційним центром проведення бібліотечно-кознавчих досліджень для відділів ЛНБ та бібліотек Львівських академічних установ. Тематика цих досліджень спрямовувалась на оптимізацію бібліотечних технологій, формування і збереження фондів, вивчення запитів читачів бібліотек та організацію їх релевантного обслуговування. Започатковано моніторинг планів і звітів відділів, написання аналітичних довідок та індивідуальне їх затвердження після обговорення на нараді при директорові бібліотеки. Цей захід стимулював керівництво відділів до глибшого аналізу діяльності підрозділів, відміни старих малоефективних процесів та заміни їх більш сучасними, перегляду норм на бібліотечну роботу. Працівники відділу постійно надавали практичну допомогу керівникам структурних підрозділів в оперативному вирішенні проблем.

Упродовж багатьох років відділ був базою для проведення виробничої практики студентів вузів культури України та Українського поліграфічного інституту.

Наприкінці 80-х — на початку 90-х років працівники відділу беруть участь у прикладних наукових дослідженнях. Так, у процесі дослідження теми «Вдосконалення системи бібліотечного обслуговування читачів» вивчалися зміни у науковій проблематиці установ Західного наукового центру АН УРСР.

Протягом трьох років працівники відділу проводили дослідження тем: «Вдосконалення шляху книги» та «Оптимізація шляху читачької вимоги». Складалися проміжні звіти про хід дослідження, які містили відомості про документовані спостереження, анкетування, вивчення, аналізування статистичних даних та розроблені

рекомендації щодо вдосконалення низки виробничих процесів циклу. За результатами дослідження «Вдосконалення шляху книги» суттєво змінено технологічну інструкцію «Шлях книги та періодики в ЛНБ імені В. Стефаника АН України» [4].

Результатом другого дослідження стало вдосконалення технологічної інструкції «Шлях читацьких вимог читачів та абонентів в ЛНБ ім. В. Стефаника АН України» [3].

Також були опубліковані результати дослідження за темою «Стан та перспективи надання методичної допомоги бібліотекам мережі з метою поліпшення бібліотечного та інформаційного обслуговування читачів» [28].

Згідно з Постановою Ради Міністрів СРСР №1364 від 5.08.1989 р. бібліотеці надано статус науково-дослідного інституту. Саме тоді у бібліотеці створюються п'ять наукових відділів: бібліотекознавства (колишній науково-методичний відділ, назву змінено у 1989 р.), мистецтва, рідкісної книги, науково-бібліографічний та рукописів. Ці структурні зміни сприяли розвитку науково-прикладних досліджень з питань бібліотекознавства, книгознавства та бібліографознавства.

Призначення у 1991 р. завідувачем відділу бібліотекознавства *Світлани Андріївни Арсірій* збіглося з потребою переглянути та поновити стратегічні плани розвитку бібліотечної роботи, змінити систему обслуговування читачів, освоїти нові, прогресивні бібліотечні технології. Цей динамічний процес потребував постійної уваги з боку методичної служби, яка нараховувала на той час п'ять осіб (у т. ч. науковий співробітник).

Методисти поставили за мету пристосувати напрацьовану протягом багатьох років бібліотечну практику до нових умов, зберігаючи існуючу структуру і паралельно впроваджуючи нові технології. Після завершення зазначених бібліотечних прикладних досліджень методична служба спільно з завідувачами відділів переглянула організаційну структуру бібліотечної роботи, починаючи зі Статуту ЛНБ, положень про відділи та їх підрозділи і закінчуючи посадовими інструкціями, які визначали права і обов'язки кожного працівника. Згодом, у 1995 та 2000 рр. виходять друком дві частини організаційних документів ЛНБ, до яких увійшли зазначені документи [17; 18].

Методисти постійно вивчали питання формування, ефективного використання та збереження фондів бібліотеки; з 1996 р. здійснювали локальні дослідження за темою «Фонди ЛНБ: проблеми збереження», у процесі яких вивчали практику роботи структурних підрозділів-фондотримачів згідно з сучасними вимогами. За підсумками завершених досліджень складено низку організаційно-методичних та інструктивно-технологічних документів, які регламентують діяльність цих підрозділів.

Час та специфіка науково-методичної роботи вимагали від працівників відділу постійного підвищення кваліфікації, освоєння суміжних ділянок роботи, перерозподілу обов'язків. Такий підхід до справи сприяв не лише вдосконаленню методичної служби, а й модернізації процесів роботи у бібліотеці.

І надалі координувалася діяльність бібліотек науково-дослідних установ Західного наукового центру НАН України. Працівники цих бібліотек залучалися до участі у семінарах, наукових конференціях. Для них проводили Дні бібліотеки науково-дослідної установи та Дні методиста. До участі у заходах запрошували працівників бібліотек мережі наукових установ Західного наукового центру АН УРСР, ЛНБ ім. В. Стефаніка, вчених та спеціалістів львівських академічних установ. Завершувалися заходи проведенням «круглих столів», на яких обмінювалися думками та висловлювали побажання щодо шляхів удосконалення роботи бібліотек академічних установ.

Зазнає суттєвих змін система підвищення кваліфікації, і стає більш пристосованою до вимог часу. Дворічні курси з підвищення кваліфікації реорганізуються на експрес-курси з вивчення основ бібліотекознавства, бібліографознавства та інформатики із щоденним проведенням занять. Змінюється і тематика занять, базуючись на вивченні таких тем: комплектування бібліотечного фонду, види та джерела комплектування, облік фонду; поняття бібліографічного опису документів; система каталогів бібліотеки: організація та ведення, читацьке призначення; поняття про систематизацію документів, класифікаційні таблиці, систематичний каталог: організація, ведення, читацьке призначення; система бібліотечного обслуговування користувачів; наукова та науково-методична діяльність бібліотеки; автоматизація бібліотечно-бібліографічних процесів.

З 1989 р. до 2000 р. курси з вивчення основ бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства та інформатики відвідали 75 працівників бібліотеки. З проханням залучити до навчання на курсах співробітників бібліотек мережі зверталися керівники науково-дослідних установ та навчальних закладів [19, с. 273].

У 1994 р. С. А. Арсірій зніціювала проведення на базі відділу бібліотекознавства історико-бібліографічного дослідження «Історія бібліотечної справи Галичини II пол. XVI — поч. XX ст.». Історія бібліотечної справи на західноукраїнських землях на той час була одним із найменш вивчених питань історії бібліотек і бібліотечної справи України. У ході дослідження переглядалися документи, що торкаються діяльності бібліотек різних типів та підпорядкованості. Результатом дослідження стало формування робочої картотеки та бази даних бібліографічного покажчика, що дало можливість бібліографічними засобами розкрити історію розвитку бібліотек цього регіону, об'єктивно і вірогідно представити процес формування книгозбірень Галичини.

Співробітники відділу провели наукові конференції, органічно пов'язані з дослідженням: «Бібліотеки на західноукраїнських землях: сторінки історії». У першій конференції взяло участь понад 30 доповідачів і близько 100 учасників, 14 найзмістовніших доповідей надруковано у «Записках Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника» (вип. 9/10, 11).

У другій конференції взяли участь науковці і спеціалісти у галузі бібліотекознавства, книгознавства та інформатики з провідних бібліотек Києва, Львова, Івано-Франківська та Луцька. На пленарному та секційних засіданнях учасники виголосили майже 50 доповідей і повідомлень, в яких крізь призму соціальних функцій бібліотек аналізували актуальні проблеми історії бібліотечної справи, серед яких — історія розвитку окремих книгозбірень та їх типів — таких, як: Львівської політехніки, Народного дому, НТШ, Просвіти, львівських друкарів, іноземної літератури, Фізико-механічного інституту, Інституту Оссолінських, Дідушицьких, ЛНУ ім. І. Франка тощо. У виступах висвітлювалась діяльність окремих особистостей та їх внесок у розвиток бібліотекознавства регіону. Виголошені доповіді та повідомлення увійшли до збірника матеріалів другої конференції [1]. Слід сказати, що конференція відіграла позитивну роль в активізації

вивчення історії виникнення і функціонування бібліотек на західноукраїнських землях та водночас засвідчила той факт, що проблема бібліотечної справи Галичини в історико-культурологічному аспекті є недостатньо вивченою.

Працівники відділу постійно досліджували бібліотечно-бібліографічну діяльність бібліотеки: здійснювали аналіз процесів роботи відділів ЛНБ з розподілом на окремі операції та визначали оптимальні норми на їх виконання, проводили порівняльний аналіз з типовими нормами. На основі отриманих результатів було укладено збірники «Норми на основні процеси бібліотечно-бібліографічної діяльності ЛНБ імені В. Стефаника НАН України» [14; 15; 16].

Працівники відділу брали активну участь у впровадженні автоматизації бібліотечно-бібліографічних процесів роботи. Для ефективної організації впровадження інтегрованої бібліотечної системи АЛЕРН була створена робоча група, до якої увійшли співробітники відділу бібліотекознавства як постановники задач, тобто системні бібліотекарі. На групу було покладено завдання знайти оптимальні, іноді компромісні рішення для адаптації програми до потреб бібліотеки. Часто доводилося їх переглядати і в принципових випадках налаштовувати систему під потреби бібліотеки шляхом створення додаткових міні-програм. Були випадки, коли доводилося ламати стереотипи, вироблені роками, перебудовувати структуру відділів бібліотеки, прилаштовувати усталені технології до можливостей інтегрованої бібліотечної системи. Члени робочої групи визначали також коло повноважень, які делегувалися кожному автоматизованому робочому місцю бібліотекаря та ступені доступу до редагування інформації у базі даних.

Згідно з Постановою Президії НАН України № 8 від 14 січня 2009 р. «Про Львівську національну наукову бібліотеку України імені В. Стефаника» установа отримала статус національної. Сьогодні бібліотека — провідна державна науково-дослідна бібліотечна установа, яка виконує функції інформаційно-аналітичного, просвітницького центру та національного центру досліджень з історії преси та видавничої справи.

На сучасному етапі розвитку бібліотеки відділ бібліотекознавства є структурним підрозділом, який здійснює методичне забезпечення організаційних і технологічних процесів її діяльності

та виконує функцію методичного і координаційного центру з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, документознавства для бібліотек науково-дослідних установ Західного наукового центру НАН України та МОН України.

На сьогодні основними напрямками роботи відділу є: науково-дослідний, науково-методичний, науково-організаційний та науково-інформаційний. Провідним аспектом у роботі відділу є організація та проведення прикладних досліджень, спрямованих на удосконалення форм і методів бібліотечно-бібліографічної діяльності. Також відділ бібліотекознавства забезпечує методичний супровід діяльності бібліотеки та науково-методичне керівництво бібліотеками науково-дослідних установ Західного наукового центру НАН України. Працівники відділу здійснюють системний аналіз процесів роботи структурних підрозділів ЛННБУ ім. В. Стефаника та моніторинг основних напрямів діяльності бібліотек науково-дослідних установ Західного наукового центру НАН України. За результатами цих досліджень розробляються необхідні організаційно-методичні та інструктивно-технологічні документи, надаються методичні консультації.

Впровадження інтегрованої бібліотечної системи ALEPH внесло значні зміни в основні процеси бібліотечно-бібліографічної роботи бібліотеки. Працівники відділу бібліотекознавства значну увагу приділяють вивченню, аналізу, а відтак і розробці та впровадженню нових інструктивно-технологічних документів, методичних рекомендацій.

Однією з ділянок роботи відділу бібліотекознавства є аналіз планів і звітів про роботу структурних підрозділів ЛННБУ ім. В. Стефаника та координація і коригування показників. Планування виступає як провідний інструмент і стратегічна форма управління, вирішення ключових питань. Така система забезпечує і планування, і координацію роботи всіх бібліотечних ланок, підпорядкування їх діяльності єдиній меті.

Традиційним напрямом роботи відділу і надалі залишається організація системи підвищення кваліфікації співробітників бібліотеки та бібліотек мережі. Працівники відділу бібліотекознавства організовують і контролюють проведення курсів з основ бібліотекознавства, бібліографознавства та комп'ютерних технологій для працівників ЛННБУ ім. В. Стефаника та бібліотек мережі.

Система підвищення кваліфікації, яка формувалась у нашій бібліотеці впродовж багатьох років, покликана вчити бібліотекарів мислити та діяти професійно, шукати нетрадиційні підходи у вирішенні питань, виховувати самостійність та відповідальність за довірену справу, розвивати творчу ініціативу. Набуті на курсах знання дають змогу нашим співробітникам орієнтуватися в соціальних та виробничих умовах, що зазнають постійних змін, закріплювати, розширювати та поглиблювати свій професійний кругозір [10, с. 220].

Невід'ємною складовою діяльності відділу бібліотекознавства є формування, організація, збереження та розкриття спеціалізованого фонду відділу, який містить документи з питань бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства, і обслуговування цими документами користувачів бібліотеки.

Фонд відділу бібліотекознавства повністю введено в електронний каталог бібліотеки і користувачі обслуговуються за допомогою модуля циркуляції бібліотечно-інформаційної системи ALEPH.

З метою покращання інформаційного забезпечення користувачів та розкриття спеціалізованого фонду працівники відділу постійно поповнюють бібліографічну базу даних аналітичними розписами статей з бібліотечної галузі. На її основі формуються та розміщуються на ВЕБ-сайті бібліотеки випуски «Анотованого бібліографічного покажчика літератури з питань бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства» (2009, вип. 1, 2; 2010, вип. 1).

Як бачимо, сьогодні діяльність відділу бібліотекознавства спрямована на вироблення загальної стратегії розвитку бібліотечної діяльності, її аналіз та прогнозування розвитку бібліотеки.

1. Бібліотеки на західноукраїнських землях XVIII–XX ст. : доп. та повідомл. другої наук. конф., Львів, 29-30 жовт. 2004 р. / упоряд.: М. Р. Кульчицький, Н. Е. Кунанець ; наук. ред. С. А. Арсірій. — Львів, 2006. — 204 с.
2. Галушко М. В. Деякі підсумки вивчення складу і ефективності використання іноземних журналів у бібліотеках львівських установ АН УРСР / М. В. Галушко // Формування і використання бібліотечних фондів / АН УРСР, ЛНБ ім. В. Стефаника. — Київ : Наук. думка, 1984. — С. 15-26.
3. Грибовська Н. Е. До питання удосконалення шляху читацької вимоги (на прикладі ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України) / Н. Е. Грибовська // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Київ : Наук. думка, 1995. — Вип. 3. — С. 99-106.

4. *Дмитрієва Л. В.* Організаційне і технологічне вдосконалення моноциклу «Шлях книги» в процесі наукових досліджень / *Л. В. Дмитрієва* // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника : [зб. наук. пр.]. — Київ : Наук. думка, 1993. — Вип. 2. — С. 52-59.
5. Звіт з праці кабінету бібліотекознавства за I чвертьріччя 1941 р. // ЛННБУ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 9, о/н. — Кабінету бібліотекознавства. — Од. зб. 5367. — 90 арк.
6. *Лазеба Е.* Пора внести ясність / *Лазеба Е.* // Библиотекарь. — 1966. — № 11. — 90 с.
7. *Лазеба Е.* Складається система методического руководства / *Лазеба Е.* // Библиотекарь. — 1968. — № 7. — 95 с.
8. Лекторій для читачів книжок // Вільна Україна. — 1941. — 22 лют. (№ 44 (431)). — 4 с.
9. Методичні та інструктивні матеріали // Львівська наукова бібліотека імені В. Стефаника АН УРСР (1940–1980 рр.): показник видань бібліотеки та літератури про її діяльність / АН УРСР, ЛНБ ім. В. Стефаника. — Львів, 1982. — С. 45-50.
10. *Мудроха В. О.* Підвищення кваліфікації як складова формування сучасного бібліотечного працівника / *В. О. Мудроха* // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 19-21 трав. 2009 р. — Київ, 2009. — С. 218-221.
11. Наказ № 39 від 30 травня 1940 року // ЛННБУ ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 2. — 183 с.
12. Наказ № 86 від 10 жовтня 1940 року // ЛННБУ ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 2. — 183 с.
13. Нарada працівників бібліотек // Вільна Україна. — 1941. — 11 лют. (№ 34 (421)). — 4 с.
14. Норми на основні процеси бібліотечно-бібліографічної діяльності ЛНБ імені В. Стефаника НАН України / уклад.: *В. М. Мартинович, В. О. Підгірна*; відп. ред. *С. А. Арсірій*; НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, відділ бібліотекозн. — 3-є вид., перероб. та доповн. — Львів, 2003. — 117 с.
15. Норми на основні процеси бібліотечно-бібліографічної діяльності ЛНБ імені В. Стефаника НАН України / уклад.: *Н. Е. Кунанець, В. М. Мартинович, В. О. Підгірна, О. В. Харгелія*; відп. ред. *С. А. Арсірій*; НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, відділ бібліотекозн. — 3-є вид., перероб. та доповн. — Львів, 2005. — Ч. 2. — 72 с.
16. Норми на основні процеси бібліотечно-бібліографічної діяльності ЛНБ імені В. Стефаника НАН України / уклад.: *С. А. Арсірій, Н. Е. Кунанець*; відп. ред. *С. А. Арсірій*; НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника, відділ бібліотекозн. — 3-є вид., перероб. та доповн. — Львів, 2005. — Ч. 3. — 82 с.

17. Організаційні документи бібліотеки: документи загальнобібліотечного характеру / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника. — Львів, 1995. — Вип. 1. — 47 с.
18. Організаційні документи бібліотеки: положення про підрозділи / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника. — Львів : ЛНБ, 2000. — Вип. 2.— 214 с.
19. Підгірна В. До питання формування кадрового потенціалу наукових бібліотек / *Валентина Підгірна* // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника. — Львів, 2004. — Вип. 12. — С. 266-276.
20. План праці габінета бібліотекознавства Львівського Філіалу Бібліотеки Академії Наук УРСР на II чвертьріччя 1941 р. // ЛННБУ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 9, о/н. — Кабінету бібліотекознавства. — Од. зб. 5367. — 90 арк.
21. Положення про кабінет бібліотекознавства // ЛННБУ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 9, о/н. — Кабінету бібліотекознавства. — Од. зб. 5367. — 90 арк.
22. Положення про комплектування загального книгосховища, відділів та кабінетів бібліотеки Академії наук УРСР // ЛННБУ ім. В. Стефаника. Архів.— Оп. 1, од. зб. 43. — 33 с.
23. Постанова колегії міністерства культури УРСР 7 лютого 1964 р. Про роботу наукових бібліотек і визначення напрямів їх діяльності на допомогу бібліотекам республіки // ЛННБУ ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 1115. — 31 с.
24. Проект кабінету бібліотекознавства // ЛННБУ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 9, о/н. — Кабінету бібліотекознавства. — Од. зб. 5367. — 90 арк.
25. Протокол виробничої наради Укр. Сектору філіалу Бібліотеки АН УРСР у Львові з дня 6.11.1944 р., присвячений ХХVII річниці Жовтневої Революції // ЛННБУ ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 70. — 9 с.
26. Протокол з наради завідувачів відділами, що відбулася дня 16.XI.1944 під проводом др. Щурата і його заступниці тов. Данченко // ЛННБУ ім. В. Стефаника. Архів. — Оп. 1, од. зб. 70. — 9 с.
27. *Самсонова О. П.* Склад і використання фонду іноземних журналів у Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника АН УРСР / *О. П. Самсонова* // Формування і використання бібліотечних фондів / АН УРСР, ЛНБ ім. В. Стефаника.— Київ : Наук. думка, 1984. — С. 4-15.
28. *Самсонова О. П.* Стан та перспективи розвитку методичної допомоги бібліотекам мережі Львівських академічних установ / *О. П. Самсонова* // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника : [зб. наук. пр.]. — Київ : Наук. думка, 1993. — Вип. 1. — С. 120-125.